

Film i historieundervisningen

En liten guide for historielærere

"We loved them because we didn't have to think for an hour, teachers loved them because they didn't have to teach, and parents loved them because it showed their schools were high-tech. But no learning happened."¹

Clifford Stoll

Sitatet overfor er Clifford Stolls erindring om bruk av film i skolen på 1960-tallet i USA. Bortsett fra det med high-tech, passer nok det øvrige ganske bra på situasjonen i norske klasserom i dag. Slitne, umotiverte elever sent på dagen → snurr film! Eller: "nå har dere vært flinke, nå kan vi slappe av og se litt film"; eller du har som lærer ikke fått forberedt deg skikkelig – og finner fram en film om temaet og spiller den av; så lærer de vel i alle fall noe. Vanligst er kanskje film som appetittvekker, og det er jo for så vidt ikke noe galt i det, men det ville være synd om vi ikke utnyttet film til mer enn det. For potensialet til film som kilde i historieundervisningen er enormt! Men da må lærerne nettopp betrakte filmen som en kilde som det må arbeides med ut i fra kildekritiske prinsipper, slik som de gjør (eller burde gjøre) med annet bildemateriale og skriftlige kilder. Og selvsagt har filmen som et sterkt visuelt medium stor opplevelsverdi, den vil kunne virke som en motivasjonsfaktor i seg selv, men vi bør ikke bruke filmen som underholdning eller belønning for innsats². At film blir brukt så pass lite systematisk av historielærere er kanskje ikke så rart, når man ser at historikere på universitetsnivå har utvist stor skepsis, eller i alle fall tilbakeholdenhet, med å bruke film som kilde.³ Men film er en uhyre viktig kilde. "Dersom det er slik at flertallet av befolkningen konstruerer sitt bilde av fortiden på grunnlag av billedmedienes framstillinger, kan det virke som et paradoks at historikere flest har viet dette feltet såpass liten oppmerksomhet."⁴ Film er kanskje den viktigste faktor i formingen av historiebevisstheten⁵ til dagens unge! Og det taler jo for å bruke film til historieundervisning, men vi må ha læringsmål med å bruke dem! Det læringsutbytte elevene får av film vil i stor grad være avhengig av den sammenheng den brukes i, og ikke minst av de spørsmål vi som lærere stiller til filmene som kilde. Nedenfor følger noen forskjellige tilnæringsmåter for tolkning av filmer som forhåpentligvis vil gjøre det lettere for historielærere å lage gode oppgaver og spørsmål til film.

¹ Sitert etter Todd Openheimer, *The Computer Delusion* <http://www.theatlantic.com/issues/97jul/computer.htm>

² Mer utførlig om dette i Ola Svein Stugu: *Pauseunderholdning og læremiddel. Om bruk av film i historieundervisninga*. Norsk Pedagogisk Tidsskrift 3/1999: 138-148. Han tar i sin artikkel også opp kritikk av og råd til de som lager undervisningsfilm.

³ Se Jan Anders Diesen: *Filmen i historien. Historien i filmen*. (Høgskolen i Lillehammer)

og Tore Helseth: *Levende bilder som historisk kilde*. (Høgskolen i Lillehammer) *Arbeidsrapport nr 75, 1998* [http://domino2.hil.no/web/forskning.nsf/0/0fc53e9a35717e93c1256c7e004ea914/\\$FILE/Arbeidsnotat%20751998.pdf](http://domino2.hil.no/web/forskning.nsf/0/0fc53e9a35717e93c1256c7e004ea914/$FILE/Arbeidsnotat%20751998.pdf), s. 2

⁴ Helseth: *"Hvor historie skapes – om formidling av historie med levende bilder"* i Diesen (red.)

⁵ I den grad de har utviklet en historiebevissthet! En mer nøktern og bedre betegnelse er ordet *historieforståelse*.

Se H.F. Skram: *Noen tanker om historiebevissthet, historieforståelse og muligheten for at historieundervisningen kan fungere emansipatorisk* i *Historiedidaktikk I Norden* 6. Tammerfors 1996, s.59f.

Merk at det slett ikke er nødvendig å vise hele filmer, tvert i mot! Ved kun å vise enkelte sekvenser av filmen er det lettere å få fram hva elevene skal lære. Et par – tre minutter kan være nok. Gode undervisningsfilmer, som for eksempel de i serien "[Historien der og da](#)", er sjelden på mer enn 20 minutter.

Måter å bruke filmer på

Grovt sett kan man skille mellom to måter å bruke filmer på: Som *levning* og som *beretning*. Sistnevnte er nok den dominerende bruken i skolen, særlig hvis det er en dokumentar- eller kompilasjonsfilm (film satt sammen av biter fra forskjellige filmer, knyttet sammen av en kommentator eller med tekst) vi bruker - og det er det vel som oftest. I tillegg kommer filmens resepsjonshistorie (dvs. hvordan filmen ble mottatt av et publikum), men jeg velger å ta det med under bruk som levning.

Historielærerne kan bruke film (som alle kilder i skolen generelt) *illustrerende*, *informerende* og *kontrasterende*.

Dette gir oss et skjema med seks alternativer:

	Illustrerende	Informerende	Kontrasterende
Levning			
Beretning			

Det vil selvsagt være både mulig og ønskelig å kombinere flere alternativer i en oppgave til en film.

Filmen brukt som beretning

Bruker man en film som beretning ser man etter hva filmen konkret forteller, hvilken informasjon man kan lese ut av den.

Illustrerende bruk.

Her kan vi tenke oss at vi vil vise elevene hvordan folk gikk kledd i tidligere tider, møtet mellom Hitler og Mussolini i 1934, et demonstrasjonstog for eller i mot EF/EU i 1973 og 1993 osv. Her fungerer film(biten) som en appetittvekker. Hvis man har TV+videospiller stående, er det et enkelt og effektivt middel å introdusere et tema på. Det vil virke motiverende og levendegjøre undervisningen.⁶ Her er vi ikke ute etter en kildekritisk behandling. Her vil det som regel være nok med en liten bit av en film.

Informerende bruk.

En slik bruk er vel den aller vanligste. Man spør etter innholdet: Hva skjedde under den Store Franske Revolusjon? Hva fremstiller filmskaperne som de viktigste årsakene til Romerrikets fall eller hva sier Chamberlain om Hitler osv.

⁶ "This is perhaps film's greatest attraction and seduction: by capturing images in time, it seems not simply to represent things but to make them present." Tom Gunning i *Making Sense of Films* <http://historymatters.gmu.edu/mse/film/>

Her kommer kildekritiske prinsipper til anvendelse, man kan vurdere påliteligheten av det som berettes ved å analysere selve beretningen. De filmatiske virkemidlene, måten det "berettes" på, vil ofte vise produsentenes holdning. (Men når en trekker inn filmskapernes hensikter, er en over på filmen brukt som levning).

Følgende dimensjoner⁷ kan være verd å undersøke når film, særlig spillefilm, brukes på denne måten:

1. Den materialistiske dimensjonen

(gir filmen et troverdig bilde av fortidens materielle forhold? (redskaper, mat, klær etc.))

2. Den strukturhistoriske dimensjonen (er sammensetningen av folk som opptrer naturlig? Hvor representative er personene?)

3. Den begivenhetshistoriske dimensjonen (i hvilken grad faktiske historiske episoder er gjengitt, og om de er i overensstemmelse med det som er allment akseptert som fakta)

4. Den mentalhistoriske dimensjonen (er de holdninger/oppfatninger som avspeiles i samsvar med folks tanker, forestillinger og atferd i den tid handlingen foregår? (kjønnsroller, statusoppfatning og lignende))

5. Den språkhistoriske dimensjonen (snakker man slik datidens mennesker gjorde? (sjekk begrepsbruk!))

Elevene må altså trekke inn det de vet om det filmen beretter i analysen; eller de må lete etter informasjon i andre kilder.

De to siste dimensjonene vil nok være vanskelig for elevene å ta stilling til, et samarbeid med norsk(språkhistorie) kan være aktuelt.

Kontrasterende bruk.

Brukt kontrastivt ser man filmen i relasjon til andre konkrete kilder. Det vil altså være glidende overganger fra å bruke film informerende og å bruke den kontrasterende. Forskjellen er at man analyserer flere kilder grundig og setter dem opp mot hverandre ved kontrasterende bruk, og kildene bør her stå i klar kontrast til hverandre, slik at elevene må vurdere hvilke de vil tillegge mest vekt og troverdighet

Disse kildene kan gjerne være andre ting enn film, f.eks. skriftlige dokumenter eller læreboka. Spørsmål til elevene kan f.eks. være: Hvordan skiller fremstillingen av årsakene til den kalde krigen seg i denne filmen fra lærebokas fremstilling? Hvilke hendelser tar den franske dokumentarfilmen med som ikke er med i den amerikanske? .. og lignende spørsmål.

Filmen brukt som levning

Å bruke film som levning vil nok være ukjent for de fleste elever (og for mange lærere). Men denne bruken vil være særdeles nyttig for å trene opp elevene i historisk metode, særlig i de kildekritiske prinsippene.

Brukt som levning slutter man fra kilden (film) til opphavssituasjonen.

Naturlige spørsmål å stille da blir hvordan filmen gjenspeiler samfunnsforhold på den tiden den ble lagd, hvilke hensikter produsentene hadde med å lage filmen. Hvilke tidstypiske holdninger og kulturelle verdier kommer til uttrykk i filmen? Også resepsjonshistorie kan trekkes inn her. Hvordan reagerte

⁷ Etter Jan Bjarne Bøe: *Bildene av fortiden*, Kristiansand : Høyskoleforlaget, 2002 (han bruker dem på tegneserier).

samtiden på filmen? (Men dette forutsetter tilgang til mange kilder om filmen, dens kontekst, og de vil ofte være skriftlige). Dette blir en form for sosiologisk filmhistorie. Det er først og fremst i sosial- og kulturhistoriske undersøkelser at man bruker filmen som levning. Dette er ofte omfattende og krevende undersøkelser og læreren har sjelden anledning til å gå så pass mye i dybden i historietimene på skolen.

Men spørsmål om opphavssituasjon kan i de tilfeller der det er temmelig innlysende hvordan den historiske konteksten har påvirket filmen, dens virkemidler og budskap, være med på å bevisstgjøre elevene på problemet ang. troverdighet av beretningen i filmen.⁸ Alle propagandafilmer har størst verdi som levninger.

Men mange filmer vil være et 'ufrivillig' uttrykk for tidsånd og ideologi, for kulturelle og sosiale verdier i den kultur og den tid de levende bildene stammer fra⁹ - og elever føler fort den unike atmosfæren, den spesielle tidsånden, i en film. Så selv om vi ikke spør eksplisitt etter det (noe vi godt kan gjøre), kan det å oppleve dette være formidling av kulturhistorie. Det vil særlig være tilfelle der filmen omhandler forhold i dens egen samtid, som f.eks. Chaplins "[Modern Times](#)".

Tidsaspekter i filmanalyse

Man kan også operere med tre forskjellige tidsaspekter når man analyserer og tolker film:

1. Handlingstid 2. Produksjonstid 3. Visningstid

1. Handlingstid

Spørsmålet her er selvsagt: *når utspiller handlingen i filmen seg?*

Når vi får svar på det, vil automatisk all forkunnskap om denne tiden (og stedene i handlingen) aktiviseres. Det er med disse "brillene" vi ser filmen. Men det vi opplever gjennom filmen vil også kunne modifisere vår oppfatning om denne tiden. Ved en slik tidsanalyse skal læreren be elevene være ekstra oppmerksomme på sprang i tid (inkl. flashbacks) og tidskomprimering. Det er i det hele tatt en stor fordel om elevene har trening i elementær filmanalyse, d.v.s. har begrep om virkemidler som filmskaperne bruker.¹⁰

2. *Når ble filmen produsert, hvor og av hvem?* Det er disse spørsmålene læreren må stille når hun/han vil bruke filmen som levning; dvs. slutte fra filmen til opphavssituasjonen. Også her vil våre forkunnskaper bli aktivert: hva vet vi om samfunnsforhold på den tiden filmen ble lagd og om personlige holdninger hos produsentene? hvordan har disse påvirket produktet (filmene)?

3. Å analysere ut fra visningstid blir kort og godt resepsjonshistorie. Når en bruker filmen som levning vil den mottagelsen filmen fikk, både av kritikere

⁸ Et godt eksempel er filmen om Woodrow Wilsons liv, "[Wilson](#)", fra 1944. Situasjonen i 1944 (den kommende D-dagen og planene om et FN) var nok åpenbare paralleller til situasjon i 1917. (se skjema bak). Og utviklingen av Vietnam-filmene i USA, avspeiler de skiftende holdningene til amerikansk militært engasjement utenlands, og til patriotisme.

⁹ Helseth, s.14

¹⁰ For et lynkurs i filmens virkemidler, se Erik Lund, *Historiedidaktikk for klasserommet. En håndbok for studenter og lærere*. Universitetsforlaget, Oslo 2003, s. 249f

og publikum være et viktig element å utforske. Hvis en film blir en kassasuksess kan en gå ut i fra at den har målbåret holdninger og ideer, håp og lengsler som deles av mange individer i en gitt kultur. Noen filmer kan sågar forandre store befolkningsgruppers oppfatninger og holdninger.¹¹ Men eldre filmer blir jo satt opp på ny, og i våre dager vist på TV eller blir gjort tilgjengelig på video eller DVD, og da blir forholdet mellom visningstid og resepsjon preget av en annen tid. Når et publikum ser en gammel film, vil de ha en annen forståelsehorisont enn premierepublikumet. Tolkningen av filmene vil være annerledes for våre elever enn for premierepublikumet ganske enkelt fordi de lever i en annen tid og vil forstå handlinger og symboler på en annen måte (og antakelig også annerledes enn deres "gamle" lærere). Vi bør gjøre elevene bevisst på tolkerens betydning for tolkningen, og at deres egen opplevelse og tolkning vil være annerledes enn den var på et annet tidspunkt og/eller i en annen kultur.

Hvilken analysemetode skal vi bruke?

For skolebruk er det ikke så viktig å holde seg til *en* spesiell metode. Det kan virke som en tvangstrøye. Hensikten med denne artikkelen er å gi historielæreren en slags verktøykasse som han/hun kan benytte seg av. Det finnes mange mulige måter å analysere en film på hvis en lærer vil gå litt mer i dybden.

En modell for tolkning av film, som i en forenklet versjon kan være nyttig i skolesammenheng, er David Bordwells tolkningsbegreper.¹² Han skiller mellom filmens *referensielle*, *eksplisitte*, *implisitte* og *symptomatiske* mening. Med filmens *referensielle mening* menes en enkel beskrivelse av det man faktisk ser (gjenkjennelse av steder, personer gjenstander). Dette nivået kunne man også kalt deskriptivt.¹³

Den *eksplisitte meningen* dreier seg om å finne ut hva filmen handler om. Når tolkningen kommer til det *implisitte* nivået vil man lete etter filmens tema eller idé; hva vil den formidle?

Man kan også spørre hva den eksplisitte og implisitte meningen kan være et *symptom på*, hva filmen, ofte "ufrivillig", uttrykker av sosiale og kulturelle verdier, av "tidsånd" og ideologi. Da spør man etter den *symptomatiske meningen*.

Disse kategoriene skal betraktes som tolkningsredskaper, grensene vil ofte være flytende. Men poenget er heller ikke å trekke grenser, eller plassere i båser. Kunnskap om disse beskrivelses- og tolkningsnivåene kan bevisstgjøre læreren til å stille de fruktbare spørsmålene (eller få elevene til å stille dem), som gjør det mulig for elevene å få de kunnskaper og den metodetrening han/hun vil de skal få.

Dokumentar eller spillefilm?

¹¹ Eksempler på det kan være TV-serien "[Roots](#)" som var viktig for mange afro-amerikaneres selvforståelse og "[Danser med ulver](#)" som spilte en liknende rolle for USA's indianere.

¹² Se Helseth, s.14f og D.Bordwell & K.Thompson, *Film Art. An introduction. 5th ed.*, New York 1997: 75.

¹³ Jfr. det preikonografiske nivået i Panofskys modell for analyse av bilder

(se f.eks. <http://www.stud.ntnu.no/~helen/oppgave1.htm> eller <http://www.osir.hihm.no/sfs/kurs/3sp47/Handout-I.htm>)

Den type film som brukes i historieundervisning er som oftest ulike typer *dokumentarfilmer* eller *kompilasjonsfilmer*. Av de filmene som tilbys til salg under kategorien "historie" er det slike filmer som dominerer. Og som nevnt brukes gjerne disse filmene som beretning, og læreren bruker dem illustrerende og informerende. Men heri ligger det også en viss fare. Dokumentarfilmer bruker fortrinnsvis "ekte" bilder, d.v.s. bilder tatt fra ikke-tilrettelagte hendelser i virkeligheten.¹⁴ Og de har alle en "sannhetspretensjon"; de vil vise "hvordan det virkelig var". (Riktignok må vi ofte nøye oss med såkalte sannhetsvitner, som forteller om hvordan noe var ("Talking Heads")). Med mindre det dreier som om animasjoner eller forfalskninger, kan en heller ikke benekte at det som vises i filmen virkelig utspant seg foran kamera på et gitt tidspunkt. Fotos og dokumentarfilmsscener er "sitater fra virkeligheten". Men som Grierson uttrykker det: dokumentarfilmen er en kreativ bearbeiding av virkeligheten.¹⁵ Vi må ikke glemme at produsentene av dokumentarfilm kan påvirke oss på mange "fordekte" måter: Ved å velge de utsnitt som understreker et bestemt poeng (og utelate andre som de kunne ha brukt), ved kameravinkling, ved kryssklipping og ved de kommentarer de legger til.

Også musikk og lydeffekter bidrar til å gi filmen en suggestiv kraft, til å forsterke det poeng dokumentarfilmprodusenten vil ha fram. Det finnes ingen helt objektive dokumentarfilmer! Mange filmer som har utgitt seg for å være dokumentarfilm, er i virkeligheten propagandafilmer. De fleste filmer beregnet for skolebruk er vel forholdsvis objektive, det forutsettes at vi kan stole på forfatteren/filmskaperen. Utvalg av "facts" og den konteksten de settes inn i vil alltid innebære et valg fra produsentens side, og det valget innebærer ofte en tolkning. Som historielærere bør vi på forhånd se gjennom filmene med et kritisk blikk, og hvis vi finner at filmen er "vinklet" på en spesiell måte, bør vi gjøre elevene oppmerksomme på det, evt. stille dem spørsmål der vi ber dem se etter det tendensiøse i framstillingen (gi dem evt. noen tips om hva de skal legge merke til!). Men desto mer tendensiøs en såkalt dokumentarfilm er, desto bedre egner den seg til kildekritiske øvelser. Leni Riefenstahl hevdet at hennes film om NSDAPs partidager i Nürnberg 1934, "Triumpf des Willens", var en dokumentarfilm; hun "filmte bare det som skjedde". Likevel regnes den i dag med rette som en banebrytende propagandafilm.¹⁶

En særegen ny filmtype er det såkalte *dokudrama*. Her rekapitulerer man historiske scener ved hjelp av skuespillere. TV-seriene om 1814 og om flyktninglosene under krigen kan tjene som eksempler på det. Dokudramascener inngår veldig ofte i kompilasjonsfilmer (for eksempel i Alnæs sin "Historien om Norge" på NRK og serien "[Blood of the Vikings](#)").

Spillefilm

¹⁴ Men her må vi være klar over at det jukses mye! F.eks. scenen der sovjetiske og amerikanske styrker møtes ved Elben i 1945 ble "spilt" om igjen dagen etter at den virkelig hadde funnet sted fordi kameramennene ikke var på plass da det virkelig skjedde!

¹⁵ Se "Dokumentarfilm og historiografi: Film som historisk representasjonsform" av Paul Knutsen i *Filmen i historien. Historien i filmen*. Red. Jan Anders Diesen, Forskningsrapport, HiL, 1996:13, s. 13-22,

¹⁶ For analyse og oppgaver til filmen, se Lund (2003), s. 253f og Norsk filminstitutt sine skolesider, <http://www.nfi.no/barnunge/filmstudieark/film.html?id=160>

Spillefilmer/fiksjonsfilm brukes nok i mindre grad i historieundervisningen enn dokumentarfilm. En åpenbar grunn til det er lengden på filmene. Spilletid på opp til 2 timer eller mer er vanlig. Og de brukes vel gjerne for å gi elevene en opplevelse, ofte uten spørsmål eller oppgaver til. Nå finnes det jo mange filmer med historiske emner. Hvorfor man velger et historisk emne i stedet for noe fra egen samtid til en film, kan ganske enkelt skyldes at visse historiske temaer er særdeles godt egnet som underholdning og spenning. Som et relativt ferskt eksempel på det kan nevnes "[Gladiatoren](#)". Mange TV-serier har også handlingen lagt til fortiden, og er det mange episoder, strekker handlingstiden seg ofte over et langt tidsrom (f.eks. "Forsythe-sagaen"¹⁷, "Vestavind" og "Matador").

En annen grunn til at historielærere kvier seg for å bruke dem, kan være nettopp fordi de er fiksjon; det er ikke "virkelig historie" som utspiller seg på lerretet/TV-skjermen. Selv om det er historiske personer som fremstilles i filmen, er (som regel) ikke siktemålet for produsentene å gjenskape en mest mulig realistisk biografi eller historie i filmformat.

Nå vil jo all historieskriving og alle historiske filmer innebære tolkninger, men fiksjonsfilmene har ikke samme sannhetspretensjon som dokumentarfilmene.

Bør historielæreren derfor unngå spillefilmene i historieundervisningen? Nei, jeg synes ikke det. Riktignok må vi begrense bruken av hele spillefilmer, kanskje til en eller to i året. Men læreren kan med fordel vise *utdrag*, for spillefilm kan være ypperlig egnet brukt som levning. Ved å vise noen representative scener fra filmen kan han/hun få belyst *hvorfor* et emne eller en historisk person er interessant i en viss tid, og måten vedkommende historiske tema eller person fremstilles på, kan si oss mye om den tiden og det samfunnet filmen ble produsert i.

Spillefilmer kan også brukes som beretning: mange filmprodusenter har drevet en nitid forskning for å gjøre filmene sine så historisk korrekte som mulig. Mange soldater som deltok i landgangen i Normandie i 1944 kan gå god for "ektheten" i landgangsscenene i Spilebergs "Save private Ryan". Men desto lenger tilbake i historien handlingen er lagt, desto tvilsommere blir filmene som beretninger. Selv om arkitektur, klær og våpen og lignende er historisk korrekte, vil måten menneskene tenker og oppfører seg på bli mer eller mindre anakronistisk. Når Elisabeth Taylor spiller Kleopatra, er det nok 99% Elisabeth Taylor vi ser; den historiske Kleopatra har vi neppe kommet noe nærmere. Det er en ganske overkommelig oppgave for de fleste elever å se elementer som gjør at det må sette spørsmålstegn ved troverdigheten (som historieberetning) til disse "historiske" filmene.

Men det kan være en interessant oppgave å avsløre feil eller tendensiøse vinklinger av et stoff, og filmer der handlingstid og produksjonstid faller sånn noenlunde sammen vil kunne inneholde en "ufrivillig" beretning om moter, arkitektur, samfunnets teknologiske nivå og lignende.¹⁸

¹⁷ 26 episoder! Se <http://www.ceejbot.com/EricPorter/Forsythe/>

¹⁸ H.F.Dahl om fiksjonsfilm som historisk kilde: "Til sammen blir dette en overlevering av fortidig materiale i mange dimensjoner. Den viser hvordan ting autentisk var – Solli plass i 1953, f.eks. – og hvordan man den gang oppfylte fiksjonen genrekrav ..., kort sagt oppstilte en ikke-virkelighet som likevel er uttrykt gjennom virkelighetslementer som ligger i filmen som lag på lag av kilder." (i Helseth: "*Hvor historie skapes – om formidling av historie med levende bilder*" i Diesen (red.)

Tegnefilm

Kan tegnefilm brukes i historieundervisningen? I tegnefilmer er det jo åpenbart at det vi ser aldri har utspilt seg foran et kamera.¹⁹ Men tegnefilmer har ofte historiske temaer, og kan brukes til å fremstille f.eks. samfunnsforhold vel så tydelig som "ekte" filmer. Styrken er forenklingen, men der ligger også faren. Stor popularitet nøt serien "Det var en gang et menneske".²⁰ Den fungerte ofte som et første møte med historien for mange barn, og som sådan hadde den en positiv og viktig funksjon.²¹ Men det historiesyn som kommer til uttrykk er mildt sagt tvilsomt: samfunnet og menneskene er grunnleggende like til enhver tid, bare med etter hvert annen teknologi og andre klesmoter. Men det forhindrer ikke at læreren kan bruke dem kritisk; f.eks. la elevene komme med en faglig begrunnet kritikk av tegnefilmens framstilling. "Asterix"-filmene kan også brukes på denne måten. Noen påstår at det eneste uhistoriske i dem er noen oppdiktete gallere og romere og de romerske militærleire, som for eksempel Lillebonum, og trylledrikken! (En påstand vi - og elevene - bør ta med et par klyper salt, men det er verdt å undersøke). Annerledes forholder det seg med eldre, mer belærende eller propagandistiske tegnefilmer, for eksempel fra den kalde krigens dager. Tegnefilmen "[Duck and cover](#)", som skal overbevise amerikanske barn at de ikke behøver å være redde for atombomben, er jo "gefundenes fressen", uansett bruksmåte! Men hvorvidt tegnefilmer vil kunne ha en plass i skolens historieundervisning, avhenger av hvordan læreren bruker dem. De har et potensiale som går ut over det å more barn.²² Og det går faktisk an *både* å ha det moro og lære noe samtidig!

¹⁹ Det samme vil være tilfelle med de mer avanserte digitalt produserte animasjonsfilmene. Verre å avsløre er når animasjoner legges inn i filmer som i hovedsak er spilt "on location" med levende skuespillere. (som f.eks. i "Jurassic Park")

²⁰ Serien gikk første gang på NRK i 1978 og har siden flere ganger gått i reprise. Nå også på DVD! Se bl.a. <http://www.barnetv.com/programmer/menneske.htm>

²¹ "I dag studerer jeg historie, og det er pga en interesse jeg har hatt siden jeg var ganske liten. Jeg tror faktisk denne interessen stammer fra den glimrende serien "Det var en gang et menneske". "Torgeir" på internettetsiden <http://www.barnetv.com/programmer/menneske.htm>

²² En fin film å bruke er tegnefilmversjonen av George Orwells "Animal Farm". Den passer aller best i 3.klasse på videregående. For forslag til undervisningsopplegg se Norsk Filminstituttets sider for barn & unge, <http://www.nfi.no/barnunge/filmstudieark/film.html?id=35> . Her finner man for øvrig mye stoff om film i skolen, men ikke noe eksplisitt for historiefaget (bortsett fra et opplegg for Leni Riefenstahls "[Viljens Triumf](#)" og "[Pianisten](#)"). Bortsett fra mediefaget er det bare norsk som har noe konkret om [film i læreplanene](#). Tverrfaglige film-opplegg mellom historie og disse fagene byr på store muligheter!

Vedlegg 1:

Spørsmål/oppgaver til filmer

Hva /hvem er i følge denne filmen ?
Sammenlign filmens fremstilling av... med ...
Hva utelater filmen som legger vekt på?
Hva fremhever filmen som viktig som ... ikke .. ?
Finner du feil, anakronismer eller i usannsynligheter i filmen?
Hva er (ikke) troverdig i denne filmen?
Hvilke verdier eller ideologier målbærer filmen?

Hvilke(n) målgruppe(r) vil filmen nå/påvirke
Hvordan tror du filmen virket på dem?
Skriv en filmanmeldelse – du velger en annen tid og et annet sted enn Norge i dag. Velg avisens politiske profil og skriv ut i fra den.
Spille filmbit uten lyd eller tekst –> elevene lager tekst ut fra forskjellige perspektiver
Elevene setter sammen filmbiter med kommentarer/tekst for å lage en "vinklet" reportasje.

Begrunn svarene ved å vise til konkrete steder i filmen og til de virkemidlene som brukes i den!

Eksempel på empatioppgave til film

"[Il Duce](#)" en film om det fascistiske Italia (I serien "Historien der og da")

Tenk deg at du er enten:

 bonde(kone)
 student/skoleelev
 industriarbeider
 storgodseier
eller fabrikkeier
 i Italia ca. år 1930.

Hvordan har livet ditt forandret seg etter at Mussolini kom til makten?

(Bruk evt. også læreboka og/eller andre kilder!)

Vedlegg 2:

Bruk av lyd i film

Bruken av lydeffekter bidrar i høy grad til å gi filmens budskap slagkraft. Ja, den kan til og med påvirke vår oppfatning av hva filmen handler om!

Da min niese for mange år siden var for liten til å bry seg om "voksen" film, sånn som Detektimen, som jeg og min svoger satt og så på, satt hun på stuegulvet og lekte for seg selv. Da så hun plutselig opp og spurte: "Pappa, hvorfor er det farlig nå?"
Hun skjønte ikke billedspråket, men oppfattet budskapet i filmmusikken og lydeffektene!

For å gjøre oss bevisste på hvordan lyd brukes i film, kan vi dele arten av lyd i tre: Tale, musikk og kontentum (det er alle "naturlige" lyder, som for eksempel dører som knirker, gatestøy, kanontorden etc.). Videre kan vi skille mellom to bruksmåter: Om lyden er i handlingen eller utenfor handlingen, dvs. om lyden foregir å komme fra noe vi ser på lerretet /TV-skjermen eller ikke.

Vi får da følgende analyseskjema:

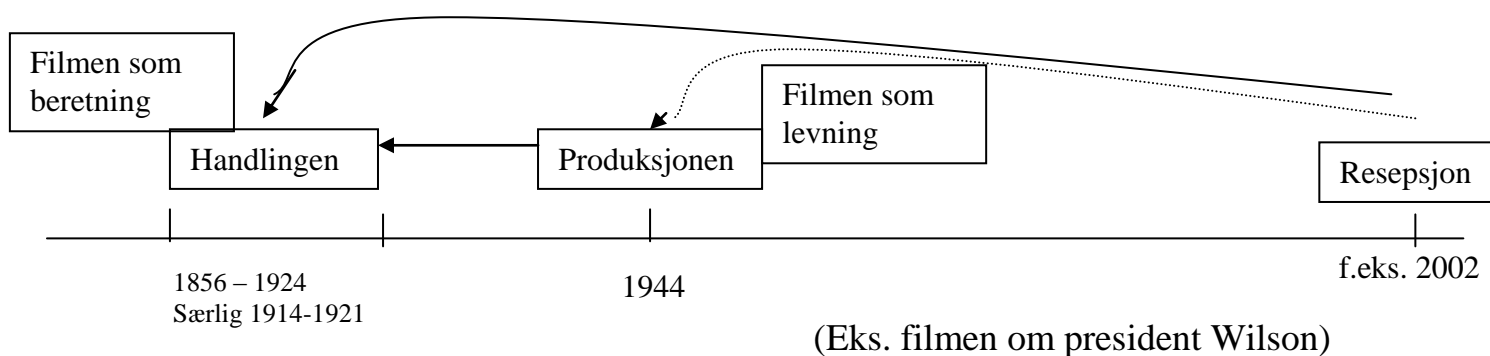
	Musikk	Tale	Kontentum
I handlingen			
Utenfor handlingen			

Musikk i handlingen vil for eksempel komme fra noen vi ser spille på et instrument i filmen, mens filmmusikk vanligvis vil et stemningsskapende element som kommer utenfra; tale i handlingen er jo det normale, en kommentatorstemme derimot vil være tale utenfor handlingen.

Det kan være gode øvelser å slå av lyden og la elevene legge på kommentarer, evt. lage tekstbokser til stumfilmer, eller å foreslå alternativ musikk.

Målet er å bevisstgjøre elevene på alle de virkemidlene som bidrar til å gi filmen dens "mening" og som gjør at den påvirker oss. Lyden er et viktig bidrag til å gjøre en film tendensiøs.

Vedlegg 3: Eksempel på tidsdimensjonanalyse

Eksempel på spørsmål til filmen "Wilson":

Hvordan tror du samtidige hendelser (i 1944) har påvirket filmprodusentens fremstilling av i "Wilson"?
 ... av framstillingen av tyskerne?
 ... av framstillingen av Wilsons motstandere hjemme i USA?
 ... av Wilsons kamp for Folkeforbundet?

Hvordan tror du en (amerikansk/europeisk/arabisk(?)) filmprodusent *i dag* ville ha utformet de scenene du har sett?

(De scenene jeg vil anbefale vist, er der Wilson tar i mot den tyske ambassadøren etter gjenopptagelsen av den uinnskrenkede ubåtkrigen, der han erklærer Tyskland krig, der han og kona skjenker mat til soldatene (den improviserte talen!) og en scene fra forhandlingene i Versailles.)